

яскраво демонструє картину багатства краси, унікальності та неповторності даного регіону і може послужити подальшим етапом в науковому дослідженні представленості даних лексичних одиниць у творах художньої прози.

Бібліографія:

1. Топоров В. Н. (1983). Пространство и текст. Текст. Семантика и структура. Москва. URL: http://es-dejavu.ru/p/Publ_Toporov_Space.html
2. Райбедюк Г. Б. (2019). Топос Буджака в поэзии Украинского Придунавья. *Journal of Danubian Studies and research*. URL: <http://dj.univ-danubius.ro/index.php/JDSR/article/view/479/824>
3. Oleinikova G. (2019). Linguostylistic Peculiarities of the Danube River Description in Fiction. *Journal of Danubian Studies and research*. URL: <http://journals.univ-anubius.ro/index.php/research/article/view/6026/5048>
4. Кузнецов С. А. (1998). Большой толковый словарь русского языка. 1-е изд-е. СПб. : Норинт. URL: <http://endic.ru/kuzhecov/Alljuzija-58323.html>
5. King J. (2008). Analytical Tools for Toponymy: Their Application to Scottish Hydronymy. University of Edinburgh. URL: <https://www.era.lib.ed.ac.uk/bitstream/handle/>

ГІДРОНІМ ДУНАЙ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ (на матеріалі німецького та австрійського фольклору)

Людмила Лузанова

викладач

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

luzanofhome@ukr.net

Останнім часом в сучасній лінгвістиці спостерігається тенденція вивчення мови як продуктивної інтерпретації людської культури. Це можна пояснити тим, що мова є відображенням національного мислення, досвіду і знання багатьох поколінь, своєрідною картиною світу кожного народу. Мовна картина світу

невід'ємно пов'язана з ментальністю, традиціями, культурою, і саме вивчення її концептуальної сфери допоможе чіткіше і яскравіше побачити національну специфіку, зрозуміти національну культуру, усвідомити особливості світосприйняття та мислення іншого народу. З тієї точки зору особливий інтерес викликає концепт «Дунай», як один з основних елементів мовної картини світу жителів німецького та австрійського Подунав'я.

Метою даної статті є дослідження гідроніму *Дунай* в концептосфері німецького та австрійського фольклору, характеристика національно-культурних особливостей сприйняття даного концепту.

Актуальність проблеми. У наш час спостерігається підвищення інтересу до витоків традиційної культури, етнічної історії кожного народу та її відображення в мові. Розуміння етнокультурної інформації дає можливість зрозуміти духовність народу, його базові риси, лінгвістичні особливості мови, глибше пізнати певний національний колектив. порушена проблема є надзвичайно актуальною ще й тому, що саме Дунай, як одна й з найвеличніших річок Європи, пов'язує наші народи і є найбільш уживаним концептом в певних текстах німецького та австрійського фольклору.

Ідеї ментального сприйняття світу були найповніше виражені відомим німецьким філософом В. фон Гумбольдтом, який писав, що «людина, пізнаючи природу, наближається до неї і доволно виробляє свої внутрішні сприйняття у відповідності з тим, у які відношення один з одним вступають її духовні сили. І це знаходить своє відображення в мові, оскільки вона для слів утворює поняття» [4, с. 68]. На його думку, головною метою мови є перетворення світу у думки та мислення народу. Система поглядів та знань про світ відображається у концептуальній системі, що складається з окремих сигналів, або концептів, які формуються у процесі пізнання світу і відбивають інформацію про цей світ. Лінгвістичні дослідження поняття «концепт» представлені у працях С. Аскольдова, Ю. Апресяна, Н. Арутюнової, Т. Булигіної, О. Падучевої, В. Карасика, Г. Колшанського,

О. Селіверстової, Ю. Тільман, І. Штерна. В лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХІ століття чимало робіт українських дослідників – Л. Лисиченко, О. Селіванової, В. Ужченка, Ж. Соколовської, Л. Синельникової, Л. Пелепейченко присвячено розробці перспективних аспектів даної проблеми в мовознавстві.

Тривалий час у науковій лінгвістиці поняття концепту не було виокремлено в певний обґрунтований термін, і лише у 1928р. С. Аскольдов у своїй статті «Концепт і слово» кваліфікує концепт як «мисленнєве утворення, яке заміщає нам у процесі мислення невизначену множинність предметів одного і того ж роду» [4, с. 30].

Проблема визначення поняття «концепту» залишається актуальною для сучасної лінгвістики, оскільки існує багато підходів до розуміння його сутності. Лінгвістичний енциклопедичний словник дає наступне визначення концепту: «явище тогож порядку, що і значення слова, але розглядається в іншій системі зв'язків; значення – в системі мови, поняття – в системі логічних відношень та форм, що досліджуються як у мовознавстві, так і в логіці» [6, с. 384]. Автор словникової статті О. Кубрякова надає таке визначення: «концепт (concept, konzept) – термін, який служить поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (linguamentalis), всієї картини світу, відображеної в людській психіці. Поняття концепту всієї картини світу відповідає уявленню про ті смисли, якими оперує людина в процесах мислення і які відображають зміст досвіду й знання, зміст результатів усієї людської діяльності і процесів пізнання світу у вигляді деяких «квантів» знання» [5, с. 90]. Таким чином концепт виникає у процесі концептуалізації інформації про навколишній світ і є глобальною, універсальною одиницею мисленнєвої діяльності, структурованого знання. Концепти можуть бути представлені і одним словом, і словосполученням, і реченням й залежать від культурологічних,

лінгвістичних, прагматичних, філософських факторів. Багато науковців відзначає, що концепт як ментальне утворення є «ідеальним» утворенням, образом, що втілює зумовлені культурою уявлення про світ [7, с. 192].

Вивчення лінгвокультурних концептів приваблює багатьох дослідників, оскільки дає можливість встановити способи мовного осмислення дійсності та виявити пріоритетні цінності колективної і індивідуальної картин світу. Національна специфіка концептів проявляється в наявності різниці в однакових концептах у різних національних культурах, а також в наявності унікальних концептів, характерних тільки одній культурі. Слід наголосити, що повна відсутність концепту в тій чи іншій лінгвокультурі – явище дуже рідке. В одних й тих самих концептах різних культур національна специфіка проявляється в тому, що концепти співпадають не повністю за своїм змістом, при чому для міжкультурної комунікації саме розбіжності є дуже цікавими і істотними.

Багато вчених вважають, що одним з носіїв історико-культурного коду нації, її енергетичним ядром є власні назви – носії етнокультурної інформації, національні символи. Саме зв'язок мови і культури спонукає нас звернутися до німецького і австрійського фольклору, який є джерелом не тільки літературних та мистецьких студій, але ж і скарбницею лінгвістичних досліджень. Культурна спадщина будь-якого народу містить зокрема легенди, міфи, казки, обрядові пісні, колисанки тощо, у яких дуже яскраво втілено особливості національної культури, найбільш вагомі поняття національної концептосфери, особливості світогляду народу. У фольклорних текстах як джерелі естетичної, лінгвістичної та культурологічної інформації, власні назви є ключовими словами, які несуть у собі знання багатьох поколінь, віддзеркалюють особливості національної культури, відтворюють національне мислення і уявлення про світ.

Одним з таких етнокультурних носіїв є гідроніми, а в нашому випадку мова йде про потамонім *Дунай*. Потамонім – це вид гідроніма, який позначає власні назви будь-яких річок [3, с. 13].

Так у багатьох німецьких та австрійських легендах, казках і міфах Подунав'я потамонім *Дунай* є одним з найбільш уживаних власних назв, так як це одна з головних річок Європи, яка пов'язує між собою десять країн.

Річка Дунай бере свій початок у Німеччині на схилах Шварцвальду і там же починається вживання концепту *Дунай*, який цікаво переплітається з уявленнями німецького народу про народження і походження річок, про їх значення і цінність у житті цілого регіону. В німецькомовному фольклорі існує безліч легенд, міфів та казок, які виспівують велич та красу могутнього Дунаю, ототожнюють його з явищами природи, міфічними істотами. Так в легенді «Сонце і Місяць» про виникнення Дунаю йдеться про зірку на ім'я *Дунай*, в яку закохалося Сонце і зірка відповіла взаємністю. Місяць, який теж був в Сонце закоханий, з ревності вимовив закляття на їхньому весіллі – відкрив небеса і зірка впала на землю в непроходимі хащі Шварцвальдського лісу, перетворившись в холодне озеро з прозорою водою. Юна лісова фея, яка жила біля цього озера і милувалася своїм відображенням в ньому, вирішила допомогти Дунаю, знову побачити своє Сонце, подарувавши йому течію і направивши до нього маленькі річки [8, с. 7]. Вже в цій легенді можна побачити, що гідронім *Дунай* є елементом концептосфери німецького народу, він належить до духовних цінностей (любов, дружба) і є відображенням етнічного світобачення, яке має свою смислову наповненість, а окрім того й емоційно пережите й адаптоване цим народом зокрема.

Німецькі та австрійські легенди, міфи й казки про Дунай сповнені чарівництва і фантазії, в яких на першому місці стоять міфічні істоти, духи, гноми та чаклунки, напр.: *Donaugeist* – Дух Дунаю, *Donaufürst* – Володар Дунаю, *Donaunixe* – Дунайська русалка (переклад автора) та інші. Ці маленькі чарівні історії, які прийшли до нас з глибокого минулого, як фантастичне відображення реальності, завжди несуть у собі стійкі уявлення про побут, поведінку народу та її можливі наслідки, про культурні й економічні процеси в Подунав'ї. Річка Дунай утворюється від злиття двох гірських струмків Бреге і Бриг, які беруть свій початок

на східних схилах Шварцвальда, а в казці «Виховання дітей-джерел» саме дві русалки Брігах і Брег взялися виховувати маленьких жвавих дітей-джерел. Стрімка річка Дунай постійно порівнюється з процесом виховання і віддзеркалює уявлення німецького народу про нього, а до цього ж в описі двох русалок відображається уявлення про саму річку і її характер: бурхлива й небезпечна, непередбачувана та разом з цим добра і мудра [8, с. 11].

Потамонім *Дунай* нерозривно пов'язаний з образами русалок і водяних, які є ключовими фігурами в німецьких та австрійських казках і легендах Подунав'я. Ці міфічні істоти мають магичне і сакральне наповнення, яке є своєрідною проекцією колективного несвідомого, що закріпилося в національній картині світу через окремі фізичні чи психічні процеси. В образі русалки з самого початку закладено уявлення про смерть, яка може підстерігати людину в бурхливих потоках Дунаю. Насамперед це попередження дітям, які живуть біля цієї небезпечної з фізико-географічної точки зору річки, не підходити близько і не купатися в її водах. Прикладом може стати легенда про Розалінду – доньку рибалки та володаря Дунаю, який забрав дівчину до себе в палац, на дно Дунаю [8, с. 35].

Але ж образ русалки не завжди є образом загрози з боку неспокійної річки, часто русалки виступають в дуже дружелюбному образі, спроможному на дружбу та допомогу. Так в одному з небезпечніших місць на Дунаї в австрійському регіоні Штруденгау живе за легендою русалка, що часто допомагає своїм співом рибалкам в негоду знайти шлях додому [8, с. 31]. Таким чином поняття життя та смерті тісно переплітаються в німецькому та австрійському фольклорі з концептом Дунай.

Гідронім *Дунай* є частиною і українського фольклору, однією з найуживаніших власних назв в календарно-обрядових піснях, колисанках, приказках і прислів'ях, колядках, думках тощо. На відміну від німецькомовного фольклору, де концепт *Дунай* дуже тісно пов'язан з фантастичним світом, слов'янський фольклор порівнює Дунай з «великою водою», яка символізує сподівання на кохання та одруження. Велика вода в народнопоетичній

символіці пов'язанна з почуттями взагалі: не тільки очікування кохання, мрії про нього, а також сум за втраченим коханням. У думовому епосі з гідронімом *Дунай* асоціюються події історичного минулого, зокрема походи запорозьких козаків до Дунаю, де виспівується доблесть і відвага українських козаків. [2, с. 85]. Ці приклади дуже чітко дають нам зрозуміти, що в різних культурах потамонім *Дунай* набуває своє особливе національне значення, стає символом етнокультурного простору, містить в собі інтелектуальну, соціально-історичну, експресивно-емотивну інформацію, значущу для того чи іншого соціуму.

Отже, як елемент концептосфери, *Дунай* зазнав у німецькій та австрійській культурах певної переробки, перекодування, що у кожному випадку має власний лексичний супровід. На користь того, що *Дунай* є елементом концептосфери цих двох культур свідчить те, що це поняття належить до духовних цінностей цих народів, є відображенням етнічного світобачення та має велику кількість мотивів і сюжетів, які є результатом німецького та австрійського менталітету.

Бібліографія:

1. Аскольдов-Алексеев С.А. (1928). Концепт и слово. *Русская речь. Новая серия*. Л.: Ленинградское отделение. Вып.2. С. 28-41.
2. Беценко Т. П. (2013). Слово-концепт як складник текстково-образної універсалії (на прикладі думового дискурсу). *Міфологія і фольклор*. №1. С. 80-89.
3. Беценко Т. П. (2019). Вступ до топоніміки: Навчальний посібник. Суми. 152 с.
4. Гумбольдт В. (1956). О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человеческого рода. *Хрестоматия по истории языкознания XIX-XX веков*. М. С. 68-86.
5. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузгина Л.Г. (1996). Краткий словарь когнитивных терминов (Под общей редакцией Е.С. Кубряковой). М.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл.ред. В. Н. Ярцева. (1990). М.: Сов. Энциклопедия. 683 с.

7. Штерн І.Б. (1998). Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: *Енцикл.словник для фахівців*. К.: Артек. 336 с.

8. Märchen, Mythen und Legenden im Fluss der Donau. R. Tarka, P. Torkey, G. Buda, M. Echerer u.a. (2012). Die 2 Verlag. Wien, 167 s.

9. URL: <https://www.strassederkaiserundkoenige.com/newsbeitrag/sagenwelt-der-donau/>

10. URL: <https://www.projekt-gutenberg.org/duller/donau/chap002.html>

**THE PROBLEM OF TRANSLATING BESSARABIAN
TOPONYMS INTO ENGLISH**

Олена Четверікова

кандидат філологічних наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

lena.shardulev@gmail.com

Bessarabia forms the southwestern territory of Ukraine, which lies between the Dniester and Danube rivers, to the north of which stretches Moldova, and to the west – Romania. Bessarabia, originally known as the Izmail region after its largest city, was incorporated into the Odessa region in 1954 and became part of independent Ukraine in 1991. In Bessarabia, no national group forms a majority, and ethnic Ukrainians make up less than half of the total population. A significant ethnic group is made up of Bulgarians, followed by Moldovans. The ethnic mosaic is complemented by smaller groups: Gagauz (Turkic-speaking Orthodox Christians), Old Believers, Romanians, Albanians, Roma, and other nationalities.

Southern Bessarabia, or Budjak, is one of the most distinctive regions in Europe in terms of ethnic structure. This is a region that, in addition to natural features, also has ethno-cultural significance. The territories where different ethnic groups coexist are always distinguished by a special richness and variety of cultural heritage. One of the elements of the cultural heritage of this territory is its toponymy.